

९४

९(A-D) ग्रन्थ-नाम.

अथ

कृतिनाम.

विषय

९४

९(A-D)

(A) "नारायणोपनिषत्"

172

वैदिकसाहित्यम् (वेदान्त) (मूल)

(B) "माण्डूक्योपनिषत्"

184

"

"

"

(C) "परमहंसोपनिषत्"

174

"

"

"

(D) "शान्तिपाठक्रमः"

191

"

① Narayana Upanishad

② Mandukya Upanishad

③ Paramahansa Upanishad

④ Shanti Pathakram

Mandukya Upanishad

२४
२(A)

(A)

अथ

“नारायणोपनिषत्”

स्थाष्टाक्षरं पदं यो ह वै नारायणस्याष्टाक्षरं पदं मध्येति ॥ १३ ॥ अनवधुव र्वमायुरेति विदते प्र
 जाप संरायस्योषगौपसं ॥ १४ ॥ ततो मृतं त्वमश्रुतो ततो मृतं त्वमश्रुत इति य एवं वेद ॥ १५ ॥ सामवे
 द शिरसि ॥ ३ ॥ ॐ प्रसगानंदं ब्रह्म पुरं प्रणवस्वरूपं ॥ अकार उकारो मकार इति ॥ १६ ॥ ता
 ने कक्षा समस्तवत्तदेतदोमिति ॥ यमुक्तामुच्यते योगी जन्म संसारबंधनात् ॥ १७ ॥ ॐ नमो नारा
 यणाय इति मंत्रोपासकः ॥ वैकुण्ठं तु वनं गमिष्यति ॥ १८ ॥ तदिदं पुरं पुंड्रिकं विज्ञानघनं तस्मादिति
 तावन्मात्रं ॥ १९ ॥ ब्रह्मणो देवकीपुत्रो ब्रह्मण्यो मधुसूदनः ॥ सर्वभूतस्थ मेवं नारायणं कारुण्य
 यमकारं पुरं ब्रह्म ॥ २० ॥ इत्येतदश्वर्षण शिरो यो धीते ॥ प्रातरधीयानो रात्रि कृते पापं नाशयति ॥ २१ ॥
 सायमधीयानो दिवस कृते पापं नाशयति ॥ २२ ॥ सायंप्रातः प्रयुजानो पापो न वति ॥ २३ ॥ मध्यं दिनमा
 दिसानि मुखो धीयानः ॥ पंचपातकोपपातका प्रमुच्यते ॥ २४ ॥ सर्ववेदपारायणपुण्यं लभते ॥
 नारायणसायुज्यमवाप्नोति नारायणसायुज्यमवाप्नोति य एवं वेद ॥ २५ ॥ इति नारायणोपनि
 षत्समाप्ता श्रीरक्तश्रीरुष्णापणमस्तु ॥ स्वस्ति न इन्द्रो वृद्धः श्रवाः स्वस्ति नः पूषा विश्ववेदाः स्व

स्थाष्टाक्षरं पदं यो ह वै नारायणस्याष्टाक्षरं पदं मध्येति ॥ १३ ॥ अनवधुव र्वमायुरेति विदते प्र
 जाप संरायस्योषगौपसं ॥ १४ ॥ ततो मृतं त्वमश्रुतो ततो मृतं त्वमश्रुत इति य एवं वेद ॥ १५ ॥ सामवे
 द शिरसि ॥ ३ ॥ ॐ प्रसगानंदं ब्रह्म पुरं प्रणवस्वरूपं ॥ अकार उकारो मकार इति ॥ १६ ॥ ता
 ने कक्षा समस्तवत्तदेतदोमिति ॥ यमुक्तामुच्यते योगी जन्म संसारबंधनात् ॥ १७ ॥ ॐ नमो नारा
 यणाय इति मंत्रोपासकः ॥ वैकुण्ठं तु वनं गमिष्यति ॥ १८ ॥ तदिदं पुरं पुंड्रिकं विज्ञानघनं तस्मादिति
 तावन्मात्रं ॥ १९ ॥ ब्रह्मणो देवकीपुत्रो ब्रह्मण्यो मधुसूदनः ॥ सर्वभूतस्थ मेवं नारायणं कारुण्य
 यमकारं पुरं ब्रह्म ॥ २० ॥ इत्येतदश्वर्षण शिरो यो धीते ॥ प्रातरधीयानो रात्रि कृते पापं नाशयति ॥ २१ ॥
 सायमधीयानो दिवस कृते पापं नाशयति ॥ २२ ॥ सायंप्रातः प्रयुजानो पापो न वति ॥ २३ ॥ मध्यं दिनमा
 दिसानि मुखो धीयानः ॥ पंचपातकोपपातका प्रमुच्यते ॥ २४ ॥ सर्ववेदपारायणपुण्यं लभते ॥
 नारायणसायुज्यमवाप्नोति नारायणसायुज्यमवाप्नोति य एवं वेद ॥ २५ ॥ इति नारायणोपनि
 षत्समाप्ता श्रीरक्तश्रीरुष्णापणमस्तु ॥ स्वस्ति न इन्द्रो वृद्धः श्रवाः स्वस्ति नः पूषा विश्ववेदाः स्व

नारायणदिना जायते ॥ ३ ॥

ॐ मिसर

श्री गणेशाय नमः ॥ ॐ अथ पुरुषो ह वै नारायणो कामयत प्रजाः सृजेयेति ॥ १ ॥ नारायणप्र
णो जायते मनः सर्वेन्द्रियाणि च खं वायुर्ज्योतिरापः पृथिवी विश्वधारिणी ॥ २ ॥ नारायण
द्वेष्टा जायते ॥ नारायणद्रुद्रो जायते ॥ नारायणप्रजापतिः प्रजायते ॥ नारायणद्वन्द्वदशदिशो
रुद्रो वसवः सर्वाणि च दैवसिच ॥ ३ ॥ नारायणदेवसंमुखं ते ॥ नारायणे प्रवर्तते ॥ नारायणे प्रली
यते ॥ ४ ॥ रुद्रे दशिरसि ॥ अथ नियो नारायणः ॥ ब्रह्मा नारायणः ॥ विश्वश्च नारायणः ॥ इन्द्रश्च
नारायणः ॥ ५ ॥ कालश्च नारायणः ॥ पुंश्च नारायणः ॥ अथश्च नारायणः ॥ अंतर्बहिश्च न
ारायणः ॥ ६ ॥ नारायण एवेदं सर्वं यद्रूपं तं यच्च न व्यं ॥ ७ ॥ अथ नियो निकलो निरंतरो निर्विकल्पो
निराख्यातः शुद्धो देवको नारायणः ॥ न द्वितीयोऽस्ति कश्चित् ॥ य एवेदं स विष्णु रेव न वति ॥
॥ १ ॥ ॐ ग्रे व्याहरे नम इति पश्चान्नारायणसुपरिष्ठात् ॥ १ ॥ ॐ मिसरे स विष्णु रेव न वति यत्तुर्वे
दशिरसि ॥ ॐ मिस्रे काक्षरं नम इति द्वे अक्षरे नारायणयेति पंचाक्षरेणि ॥ २ ॥ एतद्वै नारायण

स्य २

१५
१५

श्रीगणेशायनमः। उपनिषदामनुक्रमिका लिख्यते।

१ नारायणोपनिषत्
२ हंसोपनिषत्
३ ब्रह्मविन्दोपनिषत्
४ अमृतविन्दोप.
५ महोपनि.
६ परमहंसोप.
७ ज्ञावालोप.
८ आरुण्योप.
९ ब्रह्मोपनि.
१० गर्भोपनि.

११ सुबोलोप.
१२ बृहज्जालो.
१३ कालाग्निरुद्रो.
१४ केवल्योप.
१५ अथर्वशिखो.
१६ अथर्वशिरवो.
१७ क्षुरिकोपनि.
१८ योगशिरवो.
१९ ब्रह्मविद्योप.
२० नीलरुद्रोप.

२१ नादविन्दोप.
२२ ध्यानविन्दो.
२३ तेजोविन्दो.
२४ योगतत्त्वोप.
२५ सन्यासोप.
२६ कठोप.
२७ प्राणान्निहोत्रो.
२८ आत्मोप.
२९ पिंडोप.
३० रामपुत्रोपनि.
३१ सकोपनि.
३२ गारुडोपनि.

३३ गोपालपूर्वोत्तरतापिनी
३४ कृष्णोपनि.
३५ वासुदेवोपनि.
३६ गणपतितापि.
३७ आश्रमोप.
३८ गोपीचंदनोप.
३९ मैत्रेय्योप.
४० कोषीतक्योप.
४१ श्वेताश्वयोप.
४२ नृसिंहपूर्वोत्तर
नारायणी
४३ निरालंबोपनिषत्
४४ ईगावास्थो.
४५ केनो.
४६ प्रश्नो.
४७ मुंडको.
४८ नाड्यो.
४९ नौतरीयप.
५० योपनिषद्.
५१ छान्दोग्यो.
५२ ऐतरेयो.
५३ बृहदारण्यको.
५४ कठोप.

सं.

२४

२ (१३)

अथ

॥ माण्डुक्योपाधिपत् ॥

मांडूक्यो
९

पनिषत्

मकार इति जागरितस्थानो वैश्वानरोऽकारः। प्रथमामात्रा आप्तैरादिमहाद्वाऽप्रोतिष्ठ
वैसर्वाङ्मानादिश्च न वतिय एवं वेद। स्वप्नस्थानस्तैजस उकारो द्वितीयामात्रोक्त
षादुत्तयत्वा द्वौ कर्षति ह वै ज्ञान संतति समानश्च न वतिना स्यात् ब्रह्मविकुले न वतिय
एवं वेद। सुषुप्तस्थानः प्राज्ञो मकारस्तृतीयामात्रा मिते रपिते र्कमिनो ति ह वा इदं सर्व
मपीतिश्च न वतिय एवं वेद॥३॥ अमात्रश्चतुर्थोऽव्यवहार्यः प्रपञ्चोपशमः शिवोऽद्वै
त एव मोक्षकार आत्मैव संविश सात्मनात्मानं य एवं वेद॥ इति मांडूकोपनिषत् समाप्तं॥ ६४॥

१५
१७

९

नंदकर्म

श्रीगणेशायनमः॥ ॐ मिष्टे तदक्षरमिदं सर्वं तस्योपव्याख्यानं तूतं नवद्विष्यदिति सर्वमोका
 रएव यच्चान्यत्रिकालाती तंतदप्योकारएव सर्वह्येतद्व्यायमात्मा ब्रह्म सोयमात्मा चतुष्पा
 ज्जागरितस्या नो बहिः प्रज्ञः सप्तो गणैको नविंशतिमुखः स्थूल सुक्ष्म वैश्वानरः प्रथमः पादः॥
 स्वप्रस्थानोतः प्रज्ञः सप्तो गणैको नविंशतिमुखः प्रविविक्त तु तैजसो द्वितीयः पादः॥ य
 त्सुप्तो न कंचन कामं कामयते न कंचन स्वप्नं पश्यति तत्सुषुप्तं सुषुप्तस्यानैकी तूतः प्र
 ज्ञानघन एवानंदमयो ह्यानंद सुक्ष्म चेतो मुखः प्राज्ञस्तृतीयः पादः॥ एष सर्वेश्वर एष
 सर्वज्ञ एषो तर्थाप्येष योनिः सर्वस्य प्रज्जवाप्य यौ हि रूतानां॥ १॥ नांतः प्रज्ञं न बहिः प्रज्ञं
 नो जयतः प्रज्ञं न प्रज्ञानघनं न प्रज्ञं ना प्रज्ञमदृष्ट्यमव्यवहार्यमग्राह्यमलक्षणमचिं सु
 मव्यपदेश्यमेकात्मप्रसुप्तसारं प्रपंचोपशमं शिवमद्वैतं चतुर्थं मन्यं ते स आत्मा स
 विज्ञेयः॥ २॥ सोयमात्माध्यक्षरमोकारो धिमात्रं पादा मात्रा मात्राश्च पादा अकार उकारो

ज. स.

२०/०८

३१५

शानि ५१८ न मः ११

शान्ति

श्रीगणेशायनमः॥ॐ शान्तो मित्रः शान्तो वरुणः शान्तो नववर्ष्यमाशान्तो ब्रह्मस्पतिः शान्तो वि
ष्णु रश्मिः॥ नमो ब्रह्मणे नमो सेवायो वमेव प्रसन्नं ब्रह्मा सितमेव प्रसन्नं ब्रह्मवदिष्वा मित्रं तं वदिष्वा
मिसं वदिष्वा मित्रं नमामवतु तद्वक्तारं मवतु अवतु मां अवतु वक्तारं॥ॐ शान्ति शान्तिः शान्तिः॥ॐ स
ह नावतु सह नौ नुनतु सह वीर्यं करवाव है॥ ते जस्विनावधीतमस्तु मा विद्विशाव है॥ॐ शान्तिः॥
३॥ॐ यष्टं दसामषतो विश्वरूपः चंद्रो ज्योत्स्नमर्तुसंबन्धवसमेन्द्रो मेधया स्पृणो तु अम
तस्य देवधारणोरूया संशरीरं मे विचर्षणं जिह्वा मे मधुक्षिमा॥ कर्णा ज्योत्स्नरिविश्रवं ब्रह्मणः को
शो मे मेधया विहितः श्रुते मे गोपाय॥ॐ शान्तिः॥३॥ॐ अहं ब्रह्मस्य संस्मरं कीर्तिः पृष्टं गिरिव
उर्ध्वं पवित्रो वाजिनी वस्त्रमजमस्मि॥ द्रविणं सर्वं सः सुमेधा अमृतो जितः॥ इति त्रिशंखं दानुव
चनं॥ॐ शान्तिः॥३॥ॐ पूर्णमदः पूर्णमिदं पूर्णं सूर्यं मुदयते पूर्णं सूर्यं पूर्णमादाय पूर्णमेवावशि

पाठक्रमः

को २

८२
८८८)

अथ

१४
१८८)

परमहंसोपनिषत् १)

नंदकर्म

14

परमहं

मि ३४

श्रीगणेशायनमः॥ अथ योगिनां परमहं सानां कोयं मार्गस्तेषां का स्थिति रिति नारदो नृगवंतम्
पसमे सोवाच तं नृगवानाह सोयं परमहं समार्गो लोके दुर्लभतरो ननु बाहुल्यो यद्येको न वति
स एष निःसृतस्थः स एव वेद पुरुष इति विदुषो मन्यन्ते महापुरुषो यच्चित्तं तत्सदमय्ये वा
वतिष्ठते तस्मादहं तस्मिन्नेवावस्थीयते सौ स्वपुत्रकलत्रबंध्वादी चित्त्वा यज्ञोपवीतं स्वा
ध्यायं च सर्वकर्मणि संन्यस्यायं ब्रह्मांडं च हिता कौपीनं दंडं माछादनं च स्वशरीरोपतो
गार्थाय च लोकस्योपकारार्थाय च परिग्रहेत्॥ तच्च न मुख्योस्ति कोयं मुख्य इति चेदयं
मुख्यो न दंडं न शिखानयज्ञोपवीतं नाछादनं च इति परमहं सो न शीतं नौष्णं न सुखं न दुः
खं न मानावमाने च षडुर्मि बर्ज्जनि दागर्वमत्सरान्दं न दर्पे छादेष सुखदुःख काम क्रोध
लोभ मोह हर्षा स्याहंकारादींश्च हिता स्ववपुः कुणपमिव दृश्यते यतस्तद्वपुः पध्वस्तः
संशयविपर्ययमिथ्याज्ञानानां यो हेतुस्तेन निःसृज्य निवृत्तस्तन्निःसृज्यो धस्तस्वयमेवावस्थि

सोपनिषा

94

95

चो ४